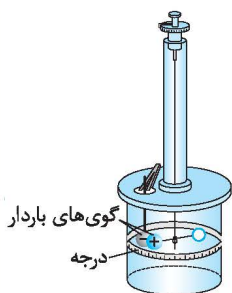

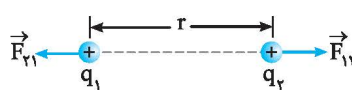
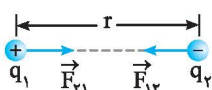
درسنامه ۲

قانون کولن

اجسام باردار به یکدیگر نیروی جاذبه و دافعه وارد می‌کنند که به آن نیروی الکتریکی می‌گویند. دانشمند فرانسوی، شارل آگوستین کولن با استفاده از یک ترازوی پیچشی، عوامل مؤثر بر نیروی بین دو جسم باردار کوچک را مشخص کرد.

اگر دو بار q_1 و q_2 در فاصله r از یکدیگر قرار گیرند، مطابق شکل‌های زیر به یکدیگر نیرو وارد می‌کنند:

(ب) نیروی الکتریکی بین دو بار الکتریکی ناهم‌نام، رپایشی است.

(ا) نیروی الکتریکی بین دو بار الکتریکی هم‌نام، رانشی است.

F_{12} نیرویی است که بار q_1 به بار q_2 وارد می‌کند و F_{21} نیرویی است که بار q_2 به بار q_1 وارد می‌کند. در مورد جهت این نیروها به نکات زیر توجه کنید: (۱) این دو نیرو همیشه خلاف جهت هم هستند.

(۲) راستای این دو نیرو در راستای خطی است که دو ذره را به هم متصل می‌کند.

(۳) اندازه این دو نیرو همیشه با هم برابر است و از رابطه قانون کولن به صورت زیر به دست می‌آید.

تعریف قانون کولن: اندازه نیروی الکتریکی (الکتروستاتیکی) بین دو بار نقطه‌ای^۱ که در راستای خط واصل آن‌ها اثر می‌کند، با حاصل ضرب بزرگی بارها متناسب است و با مربع فاصله آن‌ها نسبت وارون دارد.

$$F_{12} = F_{21} = F \Rightarrow F = k \frac{|q_1| |q_2|}{r^2}$$

قانون سوم نیوتون

q_1 و q_2 : بار دو جسم بر حسب کولن (C)، r : فاصله بین دو ذره بر حسب متر (m)

$$k: \text{ثابت کولن بر حسب } \frac{\text{N.m}^2}{\text{C}^2} \quad (k = 1/89 \times 10^9 \approx 9 \times 10^9)$$

ضریب k را بر حسب ضریب ثابت دیگری به نام ϵ_0 (ضریب گذردهی الکتریکی خلأ) بیان می‌کنند.

$$k = \frac{1}{4\pi\epsilon_0}, \quad \epsilon_0 = 1/885 \times 10^{-12} \frac{\text{C}^2}{\text{N.m}^2}$$

دو ذره $q_1 = +3\mu\text{C}$ و $q_2 = -6\mu\text{C}$ در فاصله 30cm از یکدیگر ثابت شده‌اند.

(آ) اندازه نیرویی که ذره q_1 به q_2 وارد می‌کند، بزرگ‌تر است یا اندازه نیرویی که q_2 به q_1 وارد می‌کند؟

(ب) اندازه نیرویی را که این دو ذره به یکدیگر وارد می‌کنند، محاسبه کنید.

$$F_{12} = F_{21}$$

$$F = k \frac{q_1 \times |q_2|}{r^2} = 9 \times 10^9 \times \frac{3 \times 10^{-6} \times 6 \times 10^{-6}}{(30)^2 \times 10^{-4}} = 18\text{N}$$

(ب) از قانون کولن استفاده می‌کنیم:

دو بار نقطه‌ای $+2\mu\text{C}$ و $+10\mu\text{C}$ در فاصله r از یکدیگر ثابت شده‌اند. اگر بزرگی نیرویی که بار $+2\mu\text{C}$ به بار $+10\mu\text{C}$ وارد می‌کند برابر F باشد، بزرگی نیرویی که بار $+10\mu\text{C}$ به $+2\mu\text{C}$ وارد می‌کند چند F است؟

پاسخ: طبق قانون سوم نیوتون، نیرویی که دو ذره باردار به هم وارد می‌کنند هم‌اندازه هستند.

۱. برای اجسام باردار به شرطی می‌توانیم از رابطه کولن استفاده کنیم که ابعاد اجسام در مقایسه با فاصله بین بارها ناچیز باشد.

درسنامه ۲

مثال

دو ذره باردار q_1 و q_2 در محل خود ثابت شده‌اند. اگر \vec{F}_{21} در جهت مثبت محور x باشد، \vec{F}_{12} در کدام جهت است؟
پاسخ: طبق قانون سوم نیوتون جهت نیروها خلاف یکدیگر است، بنابراین اگر یکی از نیروها در جهت مثبت محور x باشد، نیروی دیگر در جهت منفی محور x خواهد بود.

نکته

طبق رابطه قانون کولن اگر فاصله بین دو بار الکتریکی n برابر شود، نیرو $\frac{1}{n^2}$ برابر می‌شود، یعنی به عنوان مثال اگر فاصله ۲ برابر شود، نیرو $\frac{1}{4}$ برابر می‌شود و اگر یکی از بارها n برابر شود، نیرو نیز n برابر می‌شود.

مثال

در هر یک از حالت‌های زیر نیروی بین دو ذره باردار چند برابر می‌شود؟
 (آ) فاصله بارها دو برابر شود.
 (ب) فاصله بارها نصف شود.
 (پ) فقط اندازه یکی از بارها دو برابر شود.
 (ت) اندازه هر یک از بارها دو برابر شود.

$$F \propto \frac{1}{r^2}$$

پاسخ: (آ) طبق قانون کولن، نیرو با مربع فاصله رابطه عکس دارد.

بنابراین؛

$$F \propto \frac{1}{r^2} \Rightarrow \frac{F_2}{F_1} = \left(\frac{r_1}{r_2}\right)^2 \xrightarrow{r_2=2r_1} \frac{F_2}{F_1} = \left(\frac{1}{2}\right)^2 = \frac{1}{4}$$

اگر فاصله دو بار دو برابر شود، نیرو $\frac{1}{4}$ برابر می‌شود یا:

$$F \propto \frac{1}{r^2} \Rightarrow \frac{F_2}{F_1} = \left(\frac{r_1}{r_2}\right)^2 \xrightarrow{r_2=\frac{1}{2}r_1} \frac{F_2}{F_1} = \left(\frac{1}{\frac{1}{2}}\right)^2 = 4$$

(ب) اگر فاصله نصف شود، نیرو ۴ برابر می‌شود یا:

$$F \propto |q_1| |q_2| \xrightarrow{\text{اندازه } q_1 \text{ دو برابر، اندازه } q_2 \text{ ثابت}} F \propto |q_1| \Rightarrow \frac{F_2}{F_1} = \frac{2|q_1|}{|q_1|} = 2 \quad (\text{پ})$$

$$F \propto |q_1| |q_2| \xrightarrow{\text{اندازه } q_1 \text{ و } q_2 \text{ دو برابر شده‌اند}} \frac{F_2}{F_1} = \frac{2|q_1| \times 2|q_2|}{|q_1| |q_2|} = 4 \quad (\text{ت})$$

توجه: رابطه قانون کولن برای نیروی بین دو ذره باردار است. محاسبه نیروی الکتریکی بین دو جسم باردار بزرگ نیاز به ریاضیات پیشرفته‌تری دارد. در مسائل فرض بر این است که می‌توانید دو جسم را مانند دو ذره در نظر بگیرید.

مثال

دو بار هم‌اندازه q روی دو کره فلزی مشابه در فاصله معینی از یکدیگر قرار دارند. اگر نیمی از یکی را برداشته و به دیگری اضافه کنیم، نیروی الکتریکی بین دو بار در همان فاصله، در هر یک از حالات زیر چند برابر می‌شود؟
 (آ) بارها هم‌نام باشند.
 (ب) بارها ناهم‌نام باشند.

$$\frac{F'}{F} = \frac{k \frac{|\frac{1}{2}q| |\frac{3}{2}q|}{r^2}}{k \frac{|q| |q|}{r^2}} = \frac{3}{4}$$

پاسخ: (آ) اگر بارها هم‌نام باشند، بار ذره اول به $\frac{1}{2}q$ و بار ذره دوم به $\frac{3}{2}q$ می‌رسد.

(ب) اگر بارها ناهم‌نام باشند و نیمی از بار اول را برداریم، آن‌گاه بار آن به $\frac{1}{2}q$ می‌رسد و اگر این نصف بار را به بار دوم اضافه کنیم، با توجه به ناهم‌نام بودن بارها، نصف بار دوم خنثی می‌شود و بار دوم نیز از نظر مقدار به $\frac{1}{2}q$ می‌رسد.

$$q'_1 = \frac{1}{2}q, q'_2 = -\frac{1}{2}q \Rightarrow \frac{F'}{F} = \frac{k \frac{|\frac{q}{2}| \times |\frac{q}{2}|}{r^2}}{k \frac{q^2}{r^2}} = \frac{1}{4}$$

درسنامه ۲

مثال

دو کره فلزی یکسان که روی دو پایه عایق قرار دارند، دارای بارهای الکتریکی $q_1 = +12\mu\text{C}$ و $q_2 = -2\mu\text{C}$ می‌باشند. اگر این دو کره را با هم تماس داده و سپس از هم جدا کنیم و در همان فاصله قبل قرار دهیم، نیروی بین آن‌ها چند برابر می‌شود؟

پاسخ: با توجه به یکسان بودن کره‌ها، بار جدید کره‌ها به صورت مقابل به دست می‌آید:

$$q'_1 = q'_2 = \frac{q_1 + q_2}{2} = \frac{12 + (-2)}{2} = +5\mu\text{C}$$

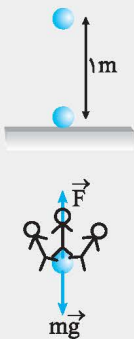
حال با توجه به رابطه کولن نسبت نیروها را می‌نویسیم:

$$\frac{F'}{F} = \frac{|q'_1| \times |q'_2|}{|q_1| \times |q_2|} \times \left(\frac{r}{r'}\right)^2 = \frac{5 \times 5}{12 \times 2} \times 1 = \frac{25}{24}$$

نکته

یک کولن بار الکتریکی، مقدار بار بسیار زیادی است. در مثال زیر این موضوع را درک خواهید کرد.

مثال

دو کره رسانای بزرگ در فاصله یک متری از هم قرار دارند و به هر کدام از آن‌ها بار $+1\text{C}$ داده‌ایم. برای این‌که کره بالایی در همان فاصله یک متری باقی بماند، چند انسان 100 کیلوگرمی باید روی کره بالایی

بایستند؟ از وزن کره‌ها صرف‌نظر کنید. $(g = 10 \frac{\text{N}}{\text{kg}}, k = 9 \times 10^9 \frac{\text{N.m}^2}{\text{C}^2})$

پاسخ: باید وزن انسان‌ها، نیروی F را خنثی کند، بنابراین:

$$F = mg \times N \Rightarrow k \frac{q_1 q_2}{r^2} = mg \times N \Rightarrow 9 \times 10^9 \times \frac{1 \times 1}{1^2} = 1000 \times N \Rightarrow N = 9 \times 10^6$$

تعداد انسان‌ها

توجه: امکان قرار دادن بار یک کولن روی یک کره وجود ندارد.

نیروی هسته‌ای

نیروی بین پروتون‌های هسته از نوع دافعه است، بنابراین هسته باید متلاشی شود ولی چنین چیزی رخ نمی‌دهد بنابراین نتیجه می‌گیریم باید نیرویی قوی وجود داشته باشد که مانع از متلاشی شدن هسته شود و به آن نیروی هسته‌ای می‌گویند.

مثال

در هسته اتم هلیم فاصله تقریبی دو پروتون $2/4 \times 10^{-15}\text{m}$ است. نیروی بین این دو پروتون چند نیوتون است؟

$$(e = 1/9 \times 10^{-19}\text{C}, k = 9 \times 10^9 \frac{\text{N.m}^2}{\text{C}^2})$$

$$F = k \frac{|q_1| |q_2|}{r^2} = 9 \times 10^9 \times \frac{(1/6 \times 10^{-19})^2}{(2/4 \times 10^{-15})^2} = 40\text{N}$$

پاسخ: بار پروتون هم‌اندازه با بار الکترون است:

ترکیب مسائل نیرو با حرکت‌شناسی

با رابطه $F = ma$ آشنا شده‌اید؛ در این رابطه، نیروی F ممکن است نیروی الکتریکی باشد. بنابراین اگر نیرو از جنس الکتریکی باشد، باز هم می‌توانید از قانون دوم نیوتون استفاده کرده و شتاب حرکت ذره را به دست آورید.

مثال

دو جسم کوچک رسانا و باردار با جرم یکسان 2g حامل بارهای $+10\mu\text{C}$ هستند و در فاصله 30cm از یکدیگر نگه داشته شده‌اند؛ اگر

در این حالت رها شوند، شتاب ناشی از نیروی الکتریکی، بلافاصله پس از رها شدن چند m/s^2 می‌شود؟ $(k = 9 \times 10^9 \frac{\text{N.m}^2}{\text{C}^2})$

$$F = k \frac{|q_1| |q_2|}{r^2} = 9 \times 10^9 \times \frac{10 \times 10^{-6} \times 10 \times 10^{-6}}{900 \times 10^{-4}} = 10\text{N}$$

پاسخ: ابتدا نیروی بین دو جسم را محاسبه می‌کنیم:

$$a = \frac{F}{m} = \frac{10}{2 \times 10^{-3}} = 5 \times 10^3 \text{m/s}^2$$

حال از قانون دوم نیوتون استفاده می‌کنیم تا شتاب را به دست آوریم:

۱. در قسمت میدان الکتریکی، نیرو و حرکت‌شناسی ترکیب شده‌اند. بنابراین احتمال ترکیب نیروی الکتریکی با حرکت‌شناسی وجود دارد.

درسنامه ۲

دو جسم بردار با بارهای $q_1 = 4q_2$ و $q_2 = 4q_1$ و جرم‌های $m_2 = 4m_1$ در فاصله کمی از یکدیگر نگه داشته شده‌اند. اگر تنها نیروی وارد بر این دو جسم نیروی الکتریکی آن‌ها به یکدیگر باشد، شتاب جسم دوم چند برابر شتاب جسم اول می‌شود؟
پاسخ: نیروی الکتریکی که دو جسم به یکدیگر وارد می‌کنند، هم‌اندازه است، بنابراین رابطه $q_2 = 4q_1$ کاربردی ندارد.
 شتاب با جرم رابطه عکس دارد:

$$a = \frac{F}{m} \xrightarrow{\text{هم‌اندازه } F} \frac{a_2}{a_1} = \frac{m_1}{m_2} = \frac{m_1}{4m_1} = \frac{1}{4}$$

۹. از داخل پرانتز کلمه مناسب را انتخاب کنید و یا جای خالی را با کلمه مناسب پر کنید.
- (آ) اگر فقط اندازه یکی از بارهای الکتریکی دو برابر شود، اندازه نیروی الکتریکی بین دو بار (نصف، دو برابر) می‌شود. (تجربی- شهریور ۹۵)
- (ب) بزرگی نیروی الکتریکی بین دو ذره بردار با مربع فاصله دو ذره از هم نسبت (مستقیم، وارون) دارد. (ریاضی- شهریور ۹۴ و شهریور ۸۸)
- (پ) نیرویی که دو جسم بر هم وارد می‌کنند، نیروی الکتریکی نام دارد. (تجربی- فرورداد ۸۹)
- (ت) نیروی الکتریکی میان دو بار الکتریکی رانشی است. (تجربی- فرورداد ۸۷)
- (ث) با نصف شدن فاصله میان دو بار الکتریکی نقطه‌ای، نیروی الکتریکی بین آن‌ها ($\frac{1}{4}$ ، چهار) برابر می‌شود. (ریاضی- دی ۸۸ و تجربی- فرورداد ۸۸)
۱۰. دو ذره با بارهای $q_1 = 2\mu C$ و $q_2 = 5\mu C$ در فاصله 30 سانتی‌متری از یکدیگر ثابت شده‌اند، نیروی الکتریکی که دو ذره به یکدیگر وارد می‌کنند، چند نیوتون است؟ ($k = 9 \times 10^9 \frac{N \cdot m^2}{C^2}$) (تجربی- شهریور ۸۹)
۱۱. دو ذره با بارهای q_1 و $q_2 = 5q_1$ در فاصله 3 سانتی‌متر از یکدیگر ثابت شده‌اند. اندازه نیرویی که دو ذره به یکدیگر وارد می‌کنند، $50N$ است. اندازه q_1 و q_2 را حساب کنید. ($k = 9 \times 10^9 \frac{N \cdot m^2}{C^2}$) (تجربی- دی ۸۹)
۱۲. دو بار نقطه‌ای بر هم نیروی F وارد می‌کنند. اگر فاصله بارها و همچنین اندازه یکی از بارها را دو برابر کنیم، نیرویی که بر هم وارد می‌کنند، چند F می‌شود؟ (تجربی- دی ۸۹)
۱۳. دو کره فلزی کوچک و هم‌اندازه دارای بارهای الکتریکی $q_1 = -10\mu C$ و $q_2 = 4\mu C$ در فاصله معینی از یکدیگر قرار دارند. دو کره را با هم تماس داده و در همان فاصله اولیه قرار می‌دهیم.
- (آ) بار جدید هر کره چقدر است؟ (چه تعداد الکترون بین کره‌ها مبادله شده است؟) ($e = 1.6 \times 10^{-19} C$)
- (ب) اندازه نیروی الکتریکی بین دو کره چند برابر حالت اول شده است؟

پاسخ‌های تشریحی

$$\Rightarrow \frac{F'}{F} = 2 \times 1 \times \left(\frac{1}{2}\right)^2 = \frac{1}{2} \Rightarrow F' = \frac{1}{2} F$$

۱۳ (آ) با توجه به یکسان بودن اندازه کره‌ها، بار جدید دو کره با هم برابرند و از رابطه مقابل به دست می‌آیند: $q' = \frac{q_1 + q_2}{2} = \frac{-10 + 4}{2} = -3\mu C$
 (ب) با مقایسه بار قدیم کره ۱ و بار جدید آن، مشخص می‌شود که به اندازه $7\mu C$ - بار از دست داده است.

$$q_1 = -10\mu C, q'_1 = -3\mu C \Rightarrow \Delta q = 7\mu C$$

$$|\Delta q| = |ne| \Rightarrow 7 \times 10^{-6} = n \times 1.6 \times 10^{-19}$$

$$\Rightarrow n = \frac{7 \times 10^{-6}}{1.6 \times 10^{-19}} = \frac{7}{1.6} \times 10^{13} = 4.375 \times 10^{13}$$

$$\frac{F'}{F} = \frac{|q'_1| \times |q'_2|}{|q_1| \times |q_2|} \times \left(\frac{r}{r'}\right)^2 = \frac{3 \times 3}{10 \times 4} \times 1 = \frac{9}{40}$$

(پ)

۹ (آ) دو برابر (ب) وارون (پ) بردار (ت) هم‌نام

۱۰ از قانون کولن استفاده می‌کنیم:

$$F = k \frac{q_1 q_2}{r^2} = 9 \times 10^9 \times \frac{2 \times 10^{-6} \times 5 \times 10^{-6}}{(30 \times 10^{-2})^2} = \frac{9 \times 10^2}{900} = 1N$$

۱۱ مقادیر بیان شده در مسئله را در قانون کولن وارد می‌کنیم:

$$F = k \frac{|q_1| |q_2|}{r^2} \Rightarrow 50 = 9 \times 10^9 \times \frac{|q_1| \times |\Delta q_1|}{3^2 \times 10^{-4}} \Rightarrow 50 = 5q_1^2 \times 10^{13}$$

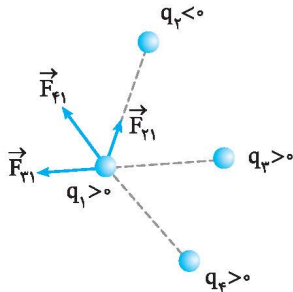
$$\Rightarrow q_1^2 = 10^{-12} \Rightarrow |q_1| = 10^{-6} C = 1\mu C, |q_2| = 5|q_1| = 5\mu C$$

$$\begin{cases} q'_1 = 2q_1 \\ q'_2 = q_2 \\ r' = 2r \end{cases} \Rightarrow \frac{F'}{F} = \frac{|q'_1| \times |q'_2|}{|q_1| \times |q_2|} \times \left(\frac{r}{r'}\right)^2$$

۱۲

درسنامه ۳

برایند نیروهای الکتریکی

آزمایش نشان می‌دهد اگر تعدادی ذره در یک فضا قرار داشته باشند، نیروی الکتریکی وارد بر هر ذره، برایند نیروهایی است که هر یک از ذره‌ها به تنهایی بر آن ذره وارد می‌کنند. به عنوان مثال، اگر چهار ذره مطابق شکل قرار داشته باشند، نیروهای وارد بر بار q_1 را مطابق شکل رسم کرده و سپس برایندگیری می‌کنیم:

$$\text{برایند نیروی برایند: } \vec{F}_T = \vec{F}_{21} + \vec{F}_{31} + \vec{F}_{41}$$

(موضوع بیان شده را اصل برهم‌نهی نیروهای الکتریکی می‌گویند.)

مراحل برایندگیری از نیروهای الکتریکی

- (۱) مطابق شکل بالا نیروهای وارد بر ذره مورد نظر را طوری رسم کنید که ابتدای هر کدام از نیروها، روی ذره مورد نظر باشد.
- (۲) اندازه هر یک از نیروها را با استفاده از رابطه کولن محاسبه کنید.
- (۳) بردار نیروی خالص (نیروی برایند) را رسم کنید. با توجه به جهت نیروها، اندازه بردار برایند را به دست آورید.

انواع سؤال‌های برایندگیری نیروهای الکتریکی: سؤال‌های مربوط به برایندگیری نیروها به سه دسته کلی تقسیم می‌شوند:

- (۱) ذره‌ها روی یک خط باشند. (۲) ذره‌ها در صفحه باشند به طوری که روی یک خط نباشند. (۳) ذره‌ها به صورت سه‌بعدی نسبت به هم قرار داشته باشند.
- در کتاب درسی حالت (۱) و حالت (۲) فقط برای حالتی که نیروها بر هم عمود هستند، بررسی شده است.

حالت اول: ذره‌ها روی یک خط باشند.

در این حالت راستای نیروی بین ذره‌ها، هم‌راستا با خطی است که ذره‌ها روی آن قرار دارند. بنابراین نیروهای وارد بر هر ذره با هم هم‌جهت یا خلاف جهت هستند یعنی در هنگام برایندگیری به ترتیب نیروها با هم جمع یا از هم کم می‌شوند.

توجه: اگر نیروها در راستای محور x باشند، می‌توان آن‌ها را بر حسب بردار یکه \vec{i} و اگر نیروها در راستای محور y باشند، می‌توان آن‌ها را بر حسب بردار یکه \vec{j} نوشت.

سه ذره $q_1 = +2/5 \mu\text{C}$ ، $q_2 = -1/10 \mu\text{C}$ و $q_3 = +4 \mu\text{C}$ مطابق شکل در محل خود ثابت شده‌اند.

(آ) نیروی وارد بر بار q_3 چند نیوتون و در کدام جهت است؟ $(k = 9 \times 10^9 \frac{\text{N} \cdot \text{m}^2}{\text{C}^2})$

(ب) اگر علامت q_3 منفی شود، اندازه و جهت نیروی برایند وارد بر q_3 چه تغییری می‌کند؟

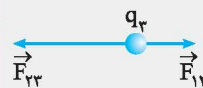
پاسخ: (آ) نیروی وارد بر q_3 برابر است با برایند نیروهای وارد بر q_3 از طرف q_1 و q_2 در غیاب بار دیگر. بنابراین باید F_{13} (نیروی که بار q_1 به q_3 وارد می‌کند) و F_{23} را جداگانه محاسبه کنیم:

$$F_{13} = k \frac{|q_1| |q_3|}{r^2} = 9 \times 10^9 \times \frac{2/5 \times 10^{-6} \times 4 \times 10^{-6}}{(6)^2 \times 10^{-4}} = \frac{9 \times 10^{-2}}{36 \times 10^{-4}} = \frac{1}{4} \times 10^2 = 25 \text{ N}$$

$$F_{23} = k \frac{|q_2| |q_3|}{r^2} = 9 \times 10^9 \times \frac{4 \times 10^{-6} \times 1 \times 10^{-6}}{(2)^2 \times 10^{-4}} = \frac{9 \times 4 \times 10^{-3}}{4 \times 10^{-4}} = 90 \text{ N}$$

۳ درسامه

با توجه به علامت بارها، جهت نیروهای $F_{۱۳}$ و $F_{۲۳}$ را تعیین می‌کنیم:

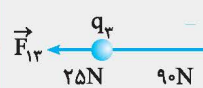
با توجه به این‌که دو نیرو در خلاف جهت هم هستند، باید آن‌ها را از هم کم کنیم:

$$\vec{F}_T = \vec{F}_{۱۳} + \vec{F}_{۲۳}$$

$$F_T = F_{۲۳} - F_{۱۳} = ۹۰ - ۲۵ = ۶۵ \text{ N}$$

$F_{۲۳} > F_{۱۳}$ است، بنابراین \vec{F}_T هم‌جهت با $\vec{F}_{۲۳}$ و به سمت چپ خواهد شد.

ب) اگر علامت q_3 تغییر کند، اندازه نیروهای وارد بر q_3 تغییر نمی‌کنند ولی جهت نیروها تغییر می‌کند و بنابراین جهت نیروی برآیند برعکس می‌شود:

$$F_T = F_{۲۳} - F_{۱۳} = ۹۰ - ۲۵ = ۶۵ \text{ N}$$

\vec{F}_T به سمت راست می‌شود.

مثال مثال قبل را بر حسب بردارهای یگه بنویسید.

پاسخ: آ) $\vec{F}_{۱۳}$ به سمت راست و $\vec{F}_{۲۳}$ به سمت چپ است.

حال نیروی برآیند را محاسبه می‌کنیم:

$$\vec{F}_{۱۳} = +۲۵\vec{i}, \vec{F}_{۲۳} = -۹۰\vec{i}$$

$$\vec{F}_T = \vec{F}_{۱۳} + \vec{F}_{۲۳} = ۲۵\vec{i} + (-۹۰\vec{i}) = -۶۵\vec{i}$$

یعنی اندازه نیرو ۶۵ N و به سمت خلاف جهت محور x ها است.

ب) نیروی برآیند در حالت دوم برعکس حالت اول می‌شود:

$$\vec{F}_T = -۶۵\vec{i} \Rightarrow \vec{F}_{T'} = +۶۵\vec{i}$$

نیروی صفر و بار در حال تعادل: اگر دو ذره باردار q_1 و q_2 در محل خود ثابت شده باشند، می‌توان بار q_3 را در محلی قرار داد که برآیند نیروهای وارد بر q_3 از طرف q_1 و q_2 صفر شود و یا اصطلاحاً بار q_3 در حالت تعادل قرار گیرد. برای تعیین محل q_3 به نکات زیر توجه کنید.

۱) q_3 حتماً روی خطی که بارهای q_1 و q_2 را به یکدیگر متصل می‌کند قرار می‌گیرد، زیرا اگر روی خط نباشند، نیروهای وارد بر q_3 ، زاویه‌ای می‌سازند که برآیند آن‌ها صفر نمی‌شود.

۲) مقدار و علامت q_3 اهمیتی ندارد.

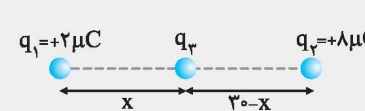
۳) اگر q_1 و q_2 هم‌نام باشند، q_3 بین دو بار قرار می‌گیرد و اگر ناهم‌نام باشند، q_3 خارج از دو بار قرار می‌گیرد.

۴) q_3 همیشه نزدیک‌تر به باری است که اندازه کوچک‌تری دارد.

مثال دو بار q_1 و q_2 در فاصله ۳۰ cm از یکدیگر ثابت شده‌اند. در هر یک از حالت‌های زیر بار q_3 را دقیقاً در چه محلی قرار دهیم تا بار q_3 در حالت تعادل قرار گیرد؟ (برآیند نیروهای وارد بر q_3 صفر باشد).

پاسخ: آ) بارها هم‌نام هستند، بنابراین بار سوم بین دو بار قرار داده می‌شود. چون اگر در خارج دو بار قرار گیرد، دو نیروی $\vec{F}_{۱۳}$ و $\vec{F}_{۲۳}$ هم‌جهت می‌شوند و برآیند آن‌ها نمی‌تواند صفر باشد. برای در تعادل ماندن بار q_3 ، باید نیروهای وارد بر آن از طرف q_1 و q_2 در خلاف جهت هم و هم‌اندازه باشند.

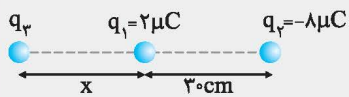
ب) $q_1 = +۲\mu\text{C}$ ، $q_2 = +۸\mu\text{C}$ (آ) $q_1 = +۲\mu\text{C}$ ، $q_2 = -۸\mu\text{C}$ (ب)

$$F_{۱۳} = F_{۲۳} \Rightarrow k \frac{|q_1||q_3|}{x^2} = k \frac{|q_2||q_3|}{(30-x)^2} \Rightarrow \frac{|q_1|}{x^2} = \frac{|q_2|}{(30-x)^2} \Rightarrow \frac{۲}{x^2} = \frac{۸}{(30-x)^2}$$

$$\Rightarrow \frac{۱}{x^2} = \frac{۴}{(30-x)^2} \xrightarrow{\text{جذر}} \frac{۱}{x} = \frac{۲}{30-x} \Rightarrow 30-x = 2x \Rightarrow x = ۱۰ \text{ cm}$$

۳ درسنامه

ب) بارها ناهم نام هستند. بنابراین محل بار سوم خارج فاصله دو بار و به بار کوچکتر نزدیکتر است. چون اگر در فاصله بین دو بار قرار گیرد، \vec{F}_{13} و \vec{F}_{23} هم جهت بوده و برآیند آن‌ها نمی‌تواند صفر باشد.

$$F_{13} = F_{23} \Rightarrow k \frac{|q_1||q_3|}{x^2} = k \frac{|q_2||q_3|}{(30+x)^2} \Rightarrow \frac{|q_1|}{x^2} = \frac{|q_2|}{(30+x)^2}$$

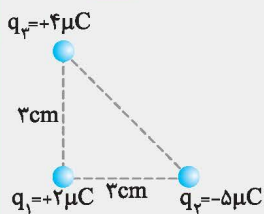
$$\Rightarrow \frac{2}{x^2} = \frac{8}{(30+x)^2} \Rightarrow \frac{1}{x^2} = \frac{4}{(30+x)^2} \xrightarrow{\text{جذر}} \frac{1}{x} = \frac{2}{30+x} \Rightarrow 2x = 30+x \Rightarrow x = 30 \text{ cm}$$

حالت دوم: نیروهای عمود بر هم

اگر نیروها بر هم عمود باشند، با استفاده از رابطه فیثاغورس می‌توانید اندازه نیروی برآیند را محاسبه کنید.

نمایش بردارها بر حسب بردارهای یکه \vec{i} و \vec{j}

یکی از روش‌های نمایش بردارها استفاده از بردارهای یکه \vec{i} و \vec{j} است. اندازه بردارهای \vec{i} و \vec{j} برابر ۱ واحد است. بردار \vec{i} در جهت محور X ها و بردار \vec{j} در جهت محور Y ها است. به عنوان مثال اگر برداری با اندازه ۲ واحد به سمت مثبت محور X ها باشد، می‌توانیم آن را به صورت $2\vec{i}$ نمایش دهیم. اگر برداری با اندازه ۲ واحد به سمت منفی محور Y ها باشد، می‌توانیم آن را به صورت $-2\vec{j}$ نمایش می‌دهیم.

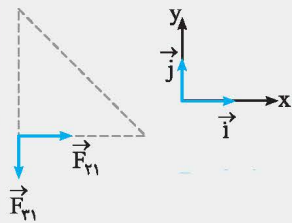

مطابق شکل سه ذره بردار در سه رأس مثلث قائم‌الزاویه ثابت شده‌اند.

آ) برایند نیروهای وارد بر q_1 را، بر حسب بردارهای یکه بنویسید. $(k = 9 \times 10^9 \frac{\text{N.m}^2}{\text{C}^2})$

ب) اندازه برایند را به دست آورده و جهت نیروی برآیند را روی شکل نشان دهید.

پاسخ: آ) با توجه به علامت بارها، جهت نیروهای وارد بر q_1 را نمایش می‌دهیم و سپس اندازه آن‌ها را محاسبه می‌کنیم:

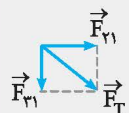

$$\begin{cases} F_{12} = k \frac{|q_1||q_2|}{r^2} = 9 \times 10^9 \times \frac{2 \times 10^{-6} \times 4 \times 10^{-6}}{(3)^2 \times 10^{-4}} = 10^2 \text{ N} \\ \vec{F}_{12} = +100 \vec{i} \end{cases}$$

$$\begin{cases} F_{13} = k \frac{|q_1||q_3|}{r^2} = 9 \times 10^9 \times \frac{2 \times 10^{-6} \times 5 \times 10^{-6}}{(3)^2 \times 10^{-4}} = 80 \text{ N} \\ \vec{F}_{13} = -80 \vec{j} \end{cases}$$

$$\vec{F}_T = \vec{F}_{12} + \vec{F}_{13} = +100 \vec{i} - 80 \vec{j}$$

ب) بردارهای \vec{i} و \vec{j} بر هم عمود هستند. بنابراین از رابطه فیثاغورس استفاده می‌کنیم:

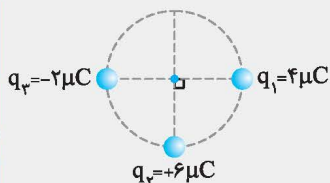
$$F_T = \sqrt{F_{12}^2 + F_{13}^2} = \sqrt{100^2 + 80^2} = \sqrt{10000 + 6400} = \sqrt{16400} = \sqrt{400(41)} = 20\sqrt{41} \text{ N}$$

توجه: اگر علامت q_2 و q_3 تغییر کنند، اندازه نیروهای F_{12} و F_{13} تغییر نمی‌کنند ولی جهت آن‌ها تغییر می‌کند و هم‌چنان این دو نیرو بر هم عمود هستند یعنی اندازه برایند تغییر نمی‌کند.

۳ درسنامه

مثال

مطابق شکل سه بار الکتریکی روی دایره‌ای با شعاع ۱۰ cm قرار دارند. بزرگی نیروی وارد بر

بار $q_f = 1 \mu C$ در مرکز دایره را تعیین کنید. ($k = 9 \times 10^9 \frac{N \cdot m^2}{C^2}$)

پاسخ: ابتدا جهت نیروهای وارد بر q_f را رسم می‌کنیم و سپس اندازه‌ها را به دست می‌آوریم:

$$F_{1f} = k \frac{|q_1| |q_f|}{r^2} = 9 \times 10^9 \times \frac{4 \times 10^{-6} \times 1 \times 10^{-6}}{(0.1)^2} = 3.6 N$$

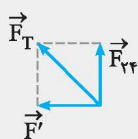
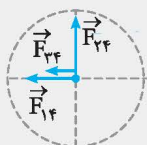
$$F_{2f} = k \frac{|q_2| |q_f|}{r^2} = 9 \times 10^9 \times \frac{6 \times 10^{-6} \times 1 \times 10^{-6}}{(0.1)^2} = 5.4 N$$

$$F_{3f} = k \frac{|q_3| |q_f|}{r^2} = 9 \times 10^9 \times \frac{2 \times 10^{-6} \times 1 \times 10^{-6}}{(0.1)^2} = 1.8 N$$

\vec{F}_{3f} و \vec{F}_{1f} هم‌جهت هستند، بنابراین برابری آن‌ها به صورت زیر می‌شود:

$$F' = F_{1f} + F_{3f} = 3.6 + 1.8 = 5.4 N$$

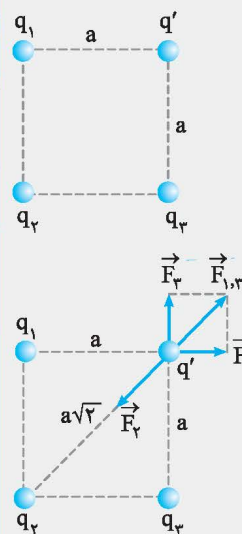
$$F_T = \sqrt{F_{2f}^2 + F'^2} = \sqrt{5.4^2 + 5.4^2} = 5.4\sqrt{2} N$$

مثال

مطابق شکل چهار ذره باردار در چهار رأس مربعی ثابت شده‌اند. $q_1 = q_3 = +8 nC$ است.

بار q_2 چند نانوکولن باشد تا بار q' در حال تعادل باشد؟

پاسخ: علامت و مقدار بار در حال تعادل اهمیتی ندارد. برای رسم شکل فرض می‌کنیم علامت q' مثبت است. برای تعادل بار q' باید برابری سه نیروی رسم‌شده، صفر شود.

$$F_1 = F_3 \Rightarrow F_{1,3} = \sqrt{F_1^2 + F_3^2} = \sqrt{2} F_1$$

$$\text{در حال تعادل } q' \Rightarrow F_2 = F_{1,3} \Rightarrow k \frac{|q_2| |q'|}{(a\sqrt{2})^2} = \sqrt{2} \times k \frac{|q_1| |q'|}{a^2}$$

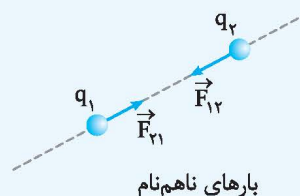
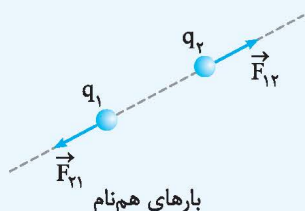
$$\Rightarrow \frac{|q_2|}{2a^2} = \sqrt{2} \frac{|q_1|}{a^2} \Rightarrow |q_2| = 2\sqrt{2} |q_1| \Rightarrow |q_2| = 16\sqrt{2} nC$$

علامت q_2 باید مخالف علامت q_1 و q_3 باشد. یعنی $q_2 = -16\sqrt{2} nC$ است.

توجه: طبق اصل کوانتیده بودن بار، مقدار بار یک جسم نمی‌تواند به صورت رادیکالی باشد ولی از نظر تئوری مقدار رادیکالی را می‌پذیریم.

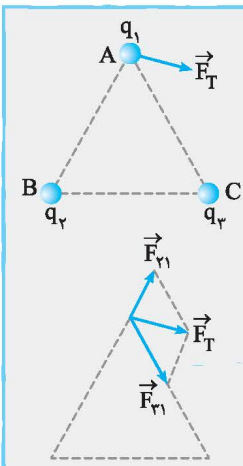
نکته

نیروی بین دو بار الکتریکی در راستای خط واصل بین دو بار است و جهت آن به علامت بارها بستگی دارد.

در تجزیه نیروی برابری، از این نکته استفاده می‌کنیم.

۳ درسنامه

سه ذره باردار در سه رأس مثلث متساوی‌الاضلاعی قرار گرفته‌اند. اگر برآیند نیروهای الکتریکی وارد بر بار q_1 مطابق شکل باشد، علامت و اندازه بارهای q_2 و q_3 را با هم مقایسه کنید.

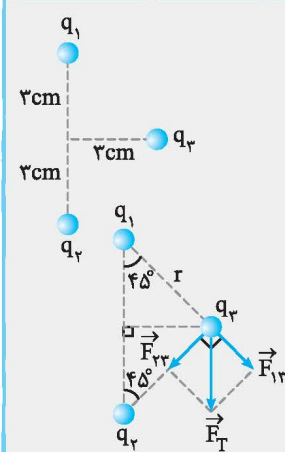
پاسخ: نیرویی که q_2 به q_1 وارد می‌کند، در راستای ضلع BA و نیرویی که q_3 به q_1 وارد می‌کند، در راستای ضلع CA است. بنابراین نیروی F_T را تجزیه می‌کنیم تا F_{12} و F_{13} مشخص شوند. از انتهای F_T به موازات ضلع AB و AC رسم کنید.

طبق جهت F_{12} و F_{13} نتیجه می‌گیریم: q_2 با q_1 هم‌نام است و q_3 با q_1 ناهم‌نام است. بنابراین q_2 و q_3 نیز ناهم‌نام هستند. طبق شکل، $|F_{12}| > |F_{13}|$ است:

$$|F_{12}| > |F_{13}| \Rightarrow k \frac{|q_2||q_1|}{r^2} > k \frac{|q_3||q_1|}{r^2} \Rightarrow |q_2| > |q_3|$$

توجه: اندازه q_1 با q_2 و q_3 قابل مقایسه نیست.

دوقطبی الکتریکی: دو بار هم‌اندازه و ناهم‌نام که در فاصله معینی از یکدیگر قرار دارند را دوقطبی الکتریکی می‌گویند.

مطابق شکل سه ذره باردار $q_1 = +2\mu\text{C}$ و $q_2 = -1\mu\text{C}$ و $q_3 = 1\mu\text{C}$ در محل‌های نشان داده شده، ثابت شده‌اند. برآیند نیروهای الکتریکی وارد بر بار q_3 چند نیوتون است؟ **(برگرفته از کتاب درسی)**

پاسخ: دو بار هم‌اندازه و غیرهم‌نام مانند q_1 و q_2 را دوقطبی الکتریکی می‌گویند. ابتدا نیروهای وارد بر q_3 را رسم کرده و اندازه آن‌ها را محاسبه می‌کنیم:

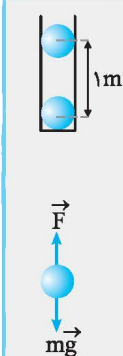
$$F_{13} = F_{23} = k \frac{|q_1||q_3|}{r^2} \quad r = \sqrt{r^2 + r^2} = r\sqrt{2} = 3\sqrt{2}\text{cm} \rightarrow F_{13} = 9 \times 10^9 \times \frac{2 \times 10^{-6} \times 1 \times 10^{-6}}{18 \times 10^{-4}}$$

$$\Rightarrow F_{13} = \frac{1}{18} \times 10^2 = 100\text{N}$$

$$F_T = \sqrt{F_{13}^2 + F_{23}^2} = \sqrt{2}F_{13} = 100\sqrt{2}\text{N} \quad \text{با توجه به مثلث‌های قائم‌الزاویه در شکل، داریم:}$$

ترکیب نیروی الکتریکی با نیروهای دیگر

نیروی الکتریکی می‌تواند با سایر نیروها ترکیب شود. در این‌گونه سؤال‌ها کافی است با توجه به متن سؤال رابطه بین نیروها را مشخص کنید. نیروهای الکتریکی مشابه سؤال‌های زیر می‌تواند با نیروی وزن، کشش نخ و ... ترکیب شود. در هر حالت کافی است، نیروهای وارد بر جسم را رسم کنید تا به راحتی رابطه بین نیروها با نیروی الکتریکی را مشخص کنید.

مطابق شکل دو گلوله رسانا و کوچک که بار یکسان دارند، در فاصله 1m از هم ثابت شده‌اند و در حالت تعادل داخل لوله شیشه‌ای و بدون اصطکاک قرار دارند.

(آ) بار گلوله‌ها را از نظر هم‌نام و ناهم‌نام بودن مشخص کنید.

(ب) اگر جرم هر گلوله 360g باشد، اندازه بار هر گلوله چقدر است؟ ($g = 10\text{N/kg}$ و $k = 9 \times 10^9 \text{N}\cdot\text{m}^2/\text{C}^2$)

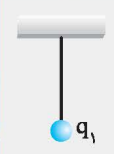
پاسخ: (آ) اگر گلوله در حال تعادل بالایی را در نظر بگیرید، نیروی وزن رو به پایین است، بنابراین نیروی الکتریکی رو به بالا می‌شود؛ یعنی نیروی بین گلوله‌ها دافعه است. بنابراین این گلوله‌ها هم‌نام هستند یعنی هر دو مثبت یا هر دو منفی هستند.

(ب) با توجه به حالت تعادل گلوله بالایی، نتیجه می‌گیریم که اندازه F و mg باید برابر باشند:

$$F = mg \Rightarrow k \frac{|q||q|}{r^2} = mg \Rightarrow 9 \times 10^9 \times \frac{q^2}{1^2} = 360 \times 10^{-3} \times 10 \Rightarrow q^2 = \frac{36 \times 10^{-1}}{9 \times 10^9} = 4 \times 10^{-10} \Rightarrow |q| = 2 \times 10^{-5}\text{C} = 20\mu\text{C}$$

۳ درسنامه

مثال

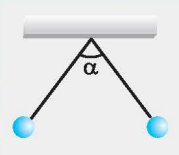

مطابق شکل گلوله کوچکی با بار q_1 توسط نخ نازک و نارسانا از سقف آویزان شده است و بار q_2 روی زمین و زیر بار q_1 قرار داده شده است. در هر حالت کشش نخ چگونه تغییر می‌کند؟
 (آ) بار q_2 ناهم‌نام با بار q_1 باشد.
 (ب) بار q_2 هم‌نام با بار q_1 باشد.

پاسخ: (آ) اگر بار q_2 با بار q_1 ناهم‌نام باشد، رابیشی به سمت پایین به بار q_1 وارد می‌شود و باعث می‌شود، کشش نخ افزایش می‌یابد.
 (ب) اگر بار q_2 با بار q_1 هم‌نام باشد، دافعه‌ای رو به بالا به بار q_1 وارد می‌شود و باعث می‌شود، کشش نخ کاهش یابد.

مثال

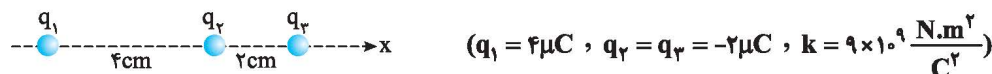

مطابق شکل دو گلوله بردار و رسانا با نخ نارسانا از سقف آویزان شده‌اند و در حالت تعادل با هم زاویه α می‌سازند. اگر بار گلوله‌ها را افزایش دهیم، زاویه α چگونه تغییر می‌کند؟

پاسخ: اگر بار گلوله‌ها افزایش یابند، نیروی دافعه بین گلوله‌ها افزایش می‌یابد. با افزایش نیروی دافعه، زاویه بین نخ‌ها افزایش می‌یابد.

(تمرین - دی ۹۲ و ۸۷)

۱۴. در شکل روبه‌رو بزرگی نیروی الکتریکی وارد بر ذره بردار q_3 چند نیوتون است؟

$$(q_1 = 4\mu\text{C}, q_2 = q_3 = -2\mu\text{C}, k = 9 \times 10^9 \frac{\text{N}\cdot\text{m}^2}{\text{C}^2})$$

۱۵. مطابق شکل، دو ذره با بارهای $q_1 = 3 \times 10^{-6} \text{C}$ و $q_2 = -2 \times 10^{-6} \text{C}$ در فاصله 0.4m از یکدیگر ثابت شده‌اند. نیروی الکتریکی برآیند وارد بر بار $q_3 = -2 \times 10^{-6} \text{C}$ را که در نقطه M ، وسط خط واصل دو ذره قرار گرفته است، بر حسب بردار یکه \vec{i} بنویسید. ($k = 9 \times 10^9 \frac{\text{N}\cdot\text{m}^2}{\text{C}^2}$)

(تمرین - فرورد ۹۶)

۱۶. دو کره با بارهای $q_1 = q$ و $q_2 = 2q$ در فاصله r از یکدیگر قرار دارند.

(آ) نیروی الکتریکی را که این دو کره به یکدیگر وارد می‌کنند، با هم مقایسه کنید.

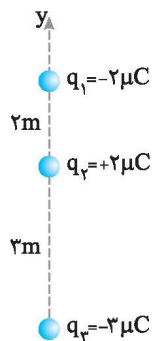
(ب) اگر جرم کره‌ها $m_1 = m$ و $m_2 = 2m$ باشند، شتاب ناشی از نیروی الکتریکی دو کره را با هم مقایسه کنید.

۱۷. مطابق شکل، سه ذره بردار q_1, q_2, q_3 در نقطه‌های A, B, C ثابت شده‌اند. نیروی الکتریکی وارد بر بار q_2 را بر حسب بردار یکه دستگاه مختصات نشان داده شده در شکل بنویسید.

$$(k = 9 \times 10^9 \frac{\text{N}\cdot\text{m}^2}{\text{C}^2}, q_1 = q_2 = 2\mu\text{C}, q_3 = -4\mu\text{C}, AC = CB = 30\text{cm})$$

۱۸. سه ذره بردار روی محور y مطابق شکل روبه‌رو قرار دارند. برآیند نیروهای وارد بر بار q_2 را

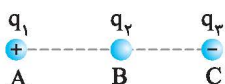

(ریاضی - دی ۹۴)

$$\text{در SI بر حسب بردارهای یکه محاسبه کنید. } (k = 9 \times 10^9 \frac{\text{N}\cdot\text{m}^2}{\text{C}^2})$$

۱۹. دو بار $q_1 = 16\mu\text{C}$ و $q_2 = 9\mu\text{C}$ در فاصله 28cm از یکدیگر ثابت شده‌اند. بار q_3 را در چه نقطه‌ای قرار دهیم تا اندازه نیروی وارد بر q_3 از طرف دو بار q_1 و q_2 هم‌اندازه باشند؟

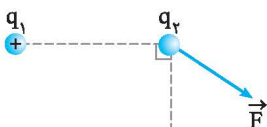
۲۰. دو بار نقطه‌ای q_1 و q_2 مطابق شکل در نقطه‌های A و B ثابت شده‌اند و در نقطه C، در راستای AB، در حال تعادل است.

(ریاضی- شهزور ۹۰)

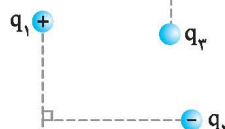
آ) نوع بار q_3 مثبت است یا منفی؟

ب) مقادیر $|q_1|$ و $|q_2|$ را مقایسه کنید.

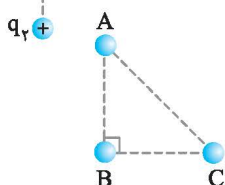
(ریاضی- دی ۹۱)

۲۱. در شکل روبه‌رو \vec{F} برآیند نیروهای وارد بر q_3 است. نوع بار q_2 و q_3 را مشخص کنید.

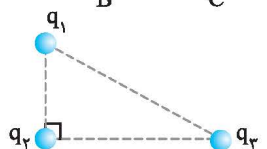
(ریاضی- فرداد ۹۰)

۲۲. مطابق شکل روبه‌رو، بار نقطه‌ای q_3 روی عمودمنصف خط واصل دو ذره باردار مساوی q_1 و q_2 قرار دارد. نیروی الکتریکی برآیند وارد بر q_3 را رسم کنید.

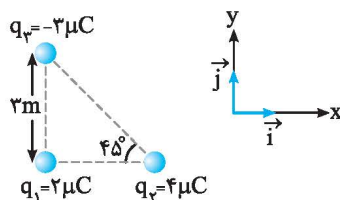

۲۳. سه ذره باردار مطابق شکل روبه‌رو در سه رأس مثلث قائم‌الزاویه‌ای ثابت شده‌اند. بزرگی نیروی الکتریکی وارد بر q_B را محاسبه کنید.

$$(AB = BC = 2\text{cm}, q_A = q_B = q_C = 2\mu\text{C}, k = 9 \times 10^9 \frac{\text{N}\cdot\text{m}^2}{\text{C}^2})$$

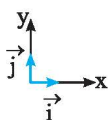
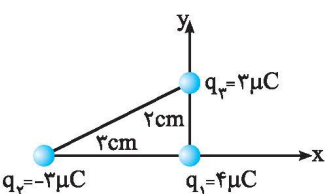
۲۴. مطابق شکل سه ذره باردار در سه رأس مثلث قائم‌الزاویه ثابت شده‌اند و برآیند نیروهای الکتریکی وارد بر بار q_3 برابر 20N است. در هر یک از حالت‌های زیر اندازه نیروی وارد بر بار q_3 را تعیین کنید. (ب) علامت q_3 و q_1 تغییر کند.

۲۵. سه ذره باردار مطابق شکل روبه‌رو در سه رأس مثلث قائم‌الزاویه‌ای ثابت شده‌اند، نیروی الکتریکی وارد بر ذره واقع در رأس قائمه، بر حسب بردارهای \hat{i} و \hat{j} چند نیوتون

است؟ $(k = 9 \times 10^9 \frac{\text{N}\cdot\text{m}^2}{\text{C}^2})$

(ریاضی- فرداد ۹۶)

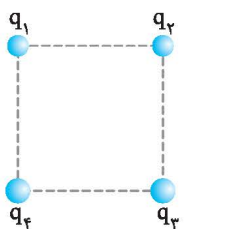

۲۶. مطابق شکل، سه بار الکتریکی نقطه‌ای در سه رأس مثلث قائم‌الزاویه‌ای قرار دارند.

برآیند نیروهای وارد بر بار q_1 را بر حسب بردارهای \hat{i} و \hat{j} دستگاه مختصات

نشان داده‌شده در شکل بنویسید. $(k = 9 \times 10^9 \frac{\text{N}\cdot\text{m}^2}{\text{C}^2})$

(تمرینی- فرداد ۹۵)

۲۷. سه ذره باردار q_1 ، q_2 و q_3 مطابق شکل در سه رأس مربعی ثابت شده‌اند. اگر $q_1 = q_3 = 5\mu\text{C}$ باشد، نوع و اندازه بار q_2 را طوری تعیین کنید که بار q_4 در حال تعادل باشد.

۲۸. مانند شکل، دو گلوله با بارهای هم‌نام و مساوی، هر کدام به جرم 10g را در یک لوله شیشه‌ای قائم با بدنه نارسانا و بدون اصطکاک رها می‌کنیم. در حالت تعادل، گلوله‌ها در فاصله 40cm سانتی‌متری از هم قرار دارند. بار الکتریکی هر گلوله را محاسبه کنید.

(ریاضی- فرداد ۸۷ و برگرفته از کتاب درسی)

$$(g = 10 \frac{\text{N}}{\text{kg}}, k = 9 \times 10^9 \frac{\text{N}\cdot\text{m}^2}{\text{C}^2})$$

پاسخ‌های تشریحی

۱۸

$$F_{12} = k \frac{|q_1||q_2|}{r^2} = 9 \times 10^9 \times \frac{2 \times 10^{-6} \times 2 \times 10^{-6}}{2^2} = 9 \times 10^{-3} \text{ N}$$

$$\Rightarrow \vec{F}_{12} = 9 \times 10^{-3} \vec{j}$$

$$F_{23} = k \frac{|q_2||q_3|}{r^2} = 9 \times 10^9 \times \frac{2 \times 10^{-6} \times 3 \times 10^{-6}}{3^2} = 6 \times 10^{-3} \text{ N}$$

$$\Rightarrow \vec{F}_{23} = -6 \times 10^{-3} \vec{j}$$

$$\vec{F} = \vec{F}_{12} + \vec{F}_{23} = (9 - 6) \times 10^{-3} \vec{j} = 3 \times 10^{-3} \vec{j}$$

۱۹ اگر بخواهیم اندازه دو نیرو با یکدیگر برابر شود، می‌توان بار q_3 را یک بار بین دو بار و بار دیگر خارج دو بار و نزدیک به بار کوچک‌تر قرار داد:

$$F_{12} = F_{23} \Rightarrow k \frac{|q_1||q_2|}{(28-x)^2} = k \frac{|q_2||q_3|}{x^2}$$

$$\Rightarrow \frac{16}{(28-x)^2} = \frac{9}{x^2} \Rightarrow \frac{4}{28-x} = \frac{3}{x}$$

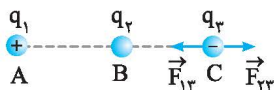
$$\Rightarrow 4x = 84 - 3x \Rightarrow x = \frac{84}{7} = 12 \text{ cm}$$

$$F_{13} = F_{23} \Rightarrow k \frac{q_1 q_3}{(28+x)^2} = k \frac{q_2 q_3}{x^2}$$

$$\Rightarrow \frac{16}{(28+x)^2} = \frac{9}{x^2} \Rightarrow \frac{4}{28+x} = \frac{3}{x}$$

$$\Rightarrow 4x + 3x = 4x \Rightarrow x = 8 \text{ cm}$$

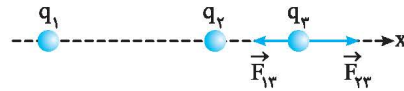
۲۰ (الف) منفی، زیرا نیرویی که بار q_1 به بار q_3 وارد می‌کند، رپایشی است. بنابراین برای تعادل بار q_3 باید نیروی رانشی از طرف q_2 به q_3 وارد شود. بنابراین q_2 و q_3 هم‌نام هستند، یعنی q_2 منفی می‌باشد.

(ب) $F_{13} = F_{23} \Rightarrow k \frac{|q_1||q_3|}{AC^2} = k \frac{|q_2||q_3|}{BC^2}$

$$\Rightarrow \frac{|q_1|}{AC^2} = \frac{|q_2|}{BC^2} \xrightarrow{AC > BC} |q_1| > |q_2|$$

۱۴ با توجه به علامت بارها، نیروهای وارد بر q_2 را رسم می‌کنیم:

$$F_{12} = k \frac{|q_1||q_2|}{r^2} = 9 \times 10^9 \times \frac{4 \times 10^{-6} \times 2 \times 10^{-6}}{2^2 \times 10^{-4}} = 20 \text{ N}$$

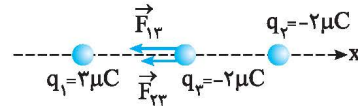
$$\Rightarrow \vec{F}_{12} = -20 \vec{i}$$

$$F_{23} = k \frac{|q_2||q_3|}{r^2} = 9 \times 10^9 \times \frac{2 \times 10^{-6} \times 2 \times 10^{-6}}{2^2 \times 10^{-4}} = 90 \text{ N}$$

$$\Rightarrow \vec{F}_{23} = +90 \vec{i}$$

$$\vec{F}_T = \vec{F}_{12} + \vec{F}_{23} = 90 \vec{i} - 20 \vec{i} = 70 \vec{i}$$

\vec{F}_T در جهت مثبت محور x ها است و اندازه آن 70 نیوتون می‌باشد.

۱۵

$$F_{12} = k \frac{|q_1||q_3|}{r^2} = \frac{9 \times 10^9 \times 3 \times 10^{-6} \times 2 \times 10^{-6}}{(0.2)^2} = 1.35 \text{ N}$$

$$\Rightarrow \vec{F}_{12} = -1.35 \vec{i}$$

$$F_{23} = k \frac{|q_2||q_3|}{r^2} = \frac{9 \times 10^9 \times 2 \times 10^{-6} \times 2 \times 10^{-6}}{(0.2)^2} = 0.9 \text{ N}$$

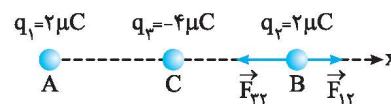
$$\Rightarrow \vec{F}_{23} = -0.9 \vec{i}$$

$$\vec{F}_T = \vec{F}_{12} + \vec{F}_{23} = -2.25 \vec{i}$$

۱۶ (الف) طبق قانون سوم نیوتون، $F_{12} = F_{21}$ می‌باشد.

(ب) با استفاده از قانون دوم نیوتون، شتابها را مقایسه می‌کنیم:

$$a = \frac{F}{m} \Rightarrow a_1 = \frac{F}{m}, a_2 = \frac{F}{2m} \Rightarrow a_1 = 2a_2$$

۱۷

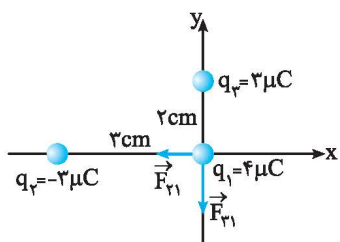
$$F_{12} = k \frac{|q_1||q_2|}{r^2} = 9 \times 10^9 \times \frac{2 \times 10^{-6} \times 2 \times 10^{-6}}{(6 \times 10^{-2})^2} = 0.1 \text{ N}$$

$$\Rightarrow \vec{F}_{12} = 0.1 \vec{i}$$

$$F_{23} = k \frac{|q_2||q_3|}{r^2} = 9 \times 10^9 \times \frac{2 \times 10^{-6} \times 4 \times 10^{-6}}{(30 \times 10^{-2})^2} = 0.18 \text{ N}$$

$$\Rightarrow \vec{F}_{23} = -0.18 \vec{i}$$

$$\vec{F} = \vec{F}_{12} + \vec{F}_{23} \Rightarrow \vec{F} = -0.08 \vec{i}$$

۲۶

$$F_{12} = k \frac{|q_2||q_1|}{r^2} = 9 \times 10^9 \times \frac{3 \times 10^{-6} \times 4 \times 10^{-6}}{9 \times 10^{-4}} = 120 \text{ N}$$

$$\Rightarrow \vec{F}_{12} = -120 \vec{i}$$

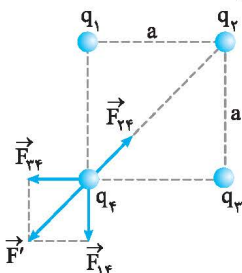
$$F_{13} = k \frac{|q_3||q_1|}{r^2} = 9 \times 10^9 \times \frac{3 \times 10^{-6} \times 4 \times 10^{-6}}{4 \times 10^{-4}} = 270 \text{ N}$$

$$\Rightarrow \vec{F}_{13} = -270 \vec{j}$$

$$\vec{F} = \vec{F}_{12} + \vec{F}_{13} \Rightarrow \vec{F} = -120 \vec{i} - 270 \vec{j}$$

۲۷ اگر q_1 و q_3 بار q_4 را دفع یا جذب کنند، آن‌گاه q_2 باید q_4 را به ترتیب جذب یا دفع کند. بنابراین علامت q_2 مخالف علامت q_1 و q_3 است. یعنی در این سؤال q_2 منفی است. علامت q_4 تأثیری ندارد. بنابراین برای

رسم، فرض کنید q_4 مثبت است:

برای این‌که بار q_4 در حالت تعادل باشد، باید F_{14} و F_{24} برابر باشند. هم‌اندازه و خلاف جهت F_{12} باشد:

$$\sqrt{F_{14}^2 + F_{24}^2} = F_{12} \rightarrow \sqrt{2} F_{14} = F_{12}$$

$$\Rightarrow \sqrt{2} k \frac{|q_1||q_4|}{a^2} = k \frac{|q_2||q_4|}{(a\sqrt{2})^2} \quad (\text{قطر مربع } \sqrt{2} \text{ برابر ضلع آن است.})$$

$$\Rightarrow \sqrt{2} |q_1| = \frac{|q_2|}{\sqrt{2}} \Rightarrow |q_2| = 2\sqrt{2} |q_1| \Rightarrow |q_2| = 2\sqrt{2} \times 5 = 10\sqrt{2} \mu\text{C}$$

۲۸ برای این‌که گلوله بالایی در تعادل باشد، باید نیروی وزن گلوله توسط نیروی الکتریکی خنثی شود.

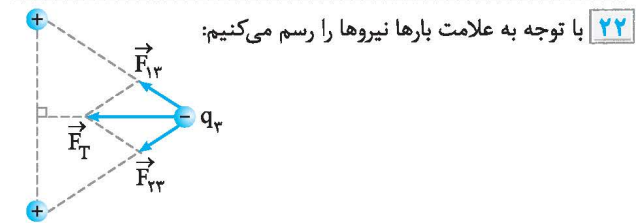
$$F = mg \Rightarrow k \frac{|q||q|}{r^2} = mg$$

$$\Rightarrow 9 \times 10^9 \times \frac{q^2}{30^2 \times 10^{-4}} = 10 \times 10^{-3} \times 10$$

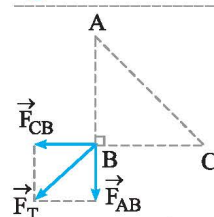
$$\Rightarrow \frac{9}{16} \times 10^{+11} \times q^2 = 10^{-1}$$

$$\Rightarrow q^2 = \frac{16}{9} \times 10^{-12} \Rightarrow q = \frac{4}{3} \times 10^{-6} \text{ C} = \frac{4}{3} \mu\text{C}$$

۲۱ نیروی F را مطابق شکل تجزیه می‌کنیم: طبق شکل، بار q_1 بار q_2 را دفع کرده است. بنابراین هم‌نام هستند، و $q_2 > 0$ و بار q_3 بار q_2 را جذب کرده است. بنابراین ناهم‌نام هستند و $q_3 < 0$

۲۳ دو نیروی دافعه بر q_B وارد می‌شود که با توجه به یکسان بودن بارها و فاصله‌ها، با هم برابر هستند.

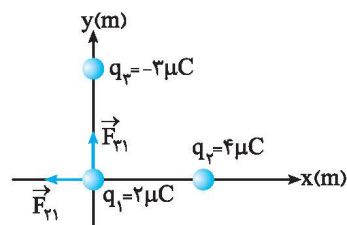
$$F_{AB} = F_{CB} = k \frac{|q_A||q_B|}{r^2} = 9 \times 10^9 \times \frac{2 \times 10^{-6} \times 2 \times 10^{-6}}{2^2 \times 10^{-4}} = 90 \text{ N}$$

$$\Rightarrow \vec{F}_{AB} = -90 \vec{j}$$

$$\Rightarrow \vec{F}_{CB} = -90 \vec{i}$$

$$F_T = \sqrt{F_{AB}^2 + F_{CB}^2} = \sqrt{2} F_{AB} = 90\sqrt{2} \text{ N}$$

۲۴ با تغییر علامت هر یک از بارها، اندازه نیروها تغییر نمی‌کند ولی جهت آن‌ها تغییر می‌کند ولی با توجه به عمود بودن نیروهای \vec{F}_{12} و \vec{F}_{23} نتیجه می‌گیریم که اندازه نیروی برآیند تغییر نمی‌کند. یعنی در هر دو حالت اندازه نیروی برآیند 20 N می‌شود.

۲۵

$$F_{12} = k \frac{|q_1||q_2|}{r^2} = \frac{9 \times 10^9 \times 2 \times 10^{-6} \times 4 \times 10^{-6}}{2^2} = 8 \times 10^{-3} \text{ N}$$

$$\Rightarrow \vec{F}_{12} = -8 \times 10^{-3} \vec{i}$$

$$F_{13} = k \frac{|q_1||q_3|}{r^2} = \frac{9 \times 10^9 \times 2 \times 10^{-6} \times 3 \times 10^{-6}}{2^2} = 6 \times 10^{-3} \text{ N}$$

$$\Rightarrow \vec{F}_{13} = +6 \times 10^{-3} \vec{j}$$

$$\vec{F}_T = \vec{F}_{12} + \vec{F}_{13} \Rightarrow \vec{F}_T = -8 \times 10^{-3} \vec{i} + 6 \times 10^{-3} \vec{j}$$